

Okul Öncesi Dönemde Çocuğu Bulunan Çalışan ve Çalışmayan Annelerin Covid-19 Pandemisi Sürecinde Yaşadıkları Güçlükler*

The Difficulties Experienced by Working and Non-Working Mothers with Children in the Preschool Period During the Covid-19 Pandemic

Selin İkiz^{a†}, Figen Gürsoy^b

^aBilecik Şeyh Edebalı University, Bilecik, Türkiye

^bAnkara University, Ankara, Türkiye

Öz

Çalışmada okul öncesi dönemde çocuğu bulunan çalışan ve çalışmayan annelerin Covid-19 pandemisi sürecinde çocukları hakkında yaşamış oldukları güçlüklerle ilişkin görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim deseni kullanılarak gerçekleştirilen araştırmanın çalışma grubunu, okul öncesi dönemde çocuğu bulunan 15 çalışan ve 15 çalışmayan anne olmak üzere toplamda 30 anne oluşturmuştur. Çalışmada veriler araştırmacılar tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu ve Ebeveyn Görüşme Formu ile toplanmış, MAXQDA programı ile analiz edilmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara bakıldığında çalışan ve çalışmayan anneler, pandemi dönemindeki eğitim sürecinde çocuklarının daha çok okul ortamındaki düzene, öğretmenlerinin ilgisine ve yaşlılarıyla bir arada olmaya ihtiyaç duyduklarını belirtmiş, bu kapsamda çocuklarına yeterli düzeyde eğitim sunma ve okulun sağladığı düzeni sağlama konusunda güçlük yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Araştırmada çalışan ve çalışmayan anneler, pandemi sürecinde çocuklarının günlük rutinlerinde değişiklikler yaşandığını, çocuklarının bakımı ile daha fazla ilgilenmek zorunda kalmaları nedeniyle bakım sürecine ilişkin iş güçlerinin arttığını, çocuklarında olumsuz davranış değişikliklerinin oluştuğunu, özellikle sosyalleşme ve evde vakit geçirme konularında güçlük yaşandığını ve kendi rol ve sorumluluklarındaki artış nedeniyle çok fazla yorulup yıprandıklarını belirtmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19 pandemisi, okul öncesi dönemdeki çocuk, çalışan anne, çalışmayan anne.

Abstract

The study aimed to examine the views of working and non-working mothers who have children in the pre-school period about the difficulties they have experienced with their children during the Covid-19 pandemic. The study group of the research, which was carried out using the phenomenology design, one of the qualitative research methods, consisted of a total of 30 mothers, 15 working and 15 non-working mothers with children in the pre-school period. In the study, the data were collected with the Personal Information Form and the Parent Interview Form prepared by the researchers and were analysed with the MAXQDA programme. When the results of the research were examined, working and non-working mothers have stated that their children need the order in the school environment, the attention of their teachers, and being together with their peers during the education period in the pandemic period, and in this context, they have stated that they have difficulties in providing adequate education to their children and maintaining the order provided by the school. In the study, working and non-working mothers have stated that during the pandemic process, there have been changes in their children's daily routines and that their workforce related to the care process has increased because they have to deal more with the care of their children, and that negative behavioural changes have occurred in their children, and that they have difficulties, especially, in socializing and spending time at home, and that they are very tired and have worn out due to the increase in their roles and responsibilities.

* This study was produced within the scope of the seminar study conducted by the first author who is in Ankara University, Institute of Health Sciences, Child Development doctoral program under the supervision of the second author.

ADDRESS FOR CORRESPONDENCE: Selin İkiz, Department of Child Development, Vocational School of Health Services, Bilecik Şeyh Edebalı University, Bilecik, Türkiye. E-mail address: selin.ikiz@bilecik.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-4315-6182.

^bFigen Gürsoy, Department of Child Development, Faculty of Health Sciences, Ankara University, Ankara, Türkiye. E-mail address: fgursoy@ankara.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-6199-4024.

Received Date: June 6th, 2021. Acceptance Date: April 14th, 2023.

Keywords: Covid-19 pandemic, preschool child, working mother, non-working mother.

© 2023 Başkent University Press, Başkent University Journal of Education. All rights reserved.

1. Giriş

Küresel bir nitelik taşıyan Covid-19 Pandemisiyle birlikte tüm ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de toplumda yayılımını engellemek ve azaltmak adına çeşitli tedbirler alınmıştır (TÜBA, 2020). Bu tedbirler kapsamında tüm seviyelerdeki eğitim kurumlarında eğitime ara verilmesi ve sonraki süreçlerde uzaktan eğitim uygulamasına geçilmesi, kamu ve özel sektör alanlarında esnek çalışma uygulamasının gerçekleştirilmesi, çeşitli bilimsel ve sanatsal etkinliklerin iptal edilmesi ya da ertelenmesi, izolasyon önlemleri, sokağa çıkma yasakları ve karantina uygulamaları gibi farklı alanlarda çeşitli uygulamalar gerçekleştirilmiştir (Bulca Karadem, 2020; Malay, 2020). Süreç içerisinde yaşanan bu gelişmeler doğrultusunda eğitim, sağlık, ekonomi, sosyal yaşam gibi çeşitli alanlarda Covid-19 pandemisinin birey ve toplum üzerinde farklı etkileri olduğu söylenebilmektedir.

Mevcut yaşantımızda ani ve derin bir etki yaratarak pek çok alanda değişime sebep olan pandemi süreci özellikle hem ebeveynleri hem de çocukları etkilemiş ve farklı alanlarda güçlüklerin yaşanmasına neden olmuştur. Alan yazında konu ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde; Covid 19 pandemisi ile çocukların bazı gelişimsel becerilerine yönelik olarak gerileme davranışlarının görüldüğü, çocuklarda artan sinirlilik ve kurallara tahammülsüzlük gibi farklı duygusal ve davranışsal problemlerin yaşandığı (Pisano, Galimi ve Cerniglia, 2020), pandemi sürecindeki evde kalma zorunluluklarının ve karantina süreçlerinin bireylerde çevrimiçi oyunlara yönelik ilgi ve katılımı arttırdığı (King, Delfabbro, Billieux ve Potenza, 2020), teknolojik araçlara bağlılığın arttığı, çocukların günlük rutin ve beslenme alışkanlıklarında değişimlerin yaşandığı (Başaran ve Aksoy, 2020; Kurt Demirtaş ve Sevgili Koçak, 2020) görülmektedir. Ebeveynler açısından değerlendirildiğinde özellikle bu süreçte annelerin stres düzeylerinin arttığı, uzaktan eğitim sürecinde çocuklarının eğitimlerine destek olma konusunda sıkıntıların yaşandığı (Başaran ve Aksoy, 2020) endişe, kaygı, korku gibi duyguların sıklıkla gözlemlendiği (Kurt Demirtaş ve Sevgili Koçak, 2020) ve özellikle annelerin olumsuz hislere sahip oldukları (Yüksek Usta ve Gökcan, 2020) yapılan çalışma sonuçlarında vurgulanmaktadır. Ayrıca pandemi sürecinde yaşanan karantina ile başa çıkmada zorluk çeken ebeveynlerin yaşamış olduğu stres sonucunda çocuklarının sorunlarının da arttığı (Spinelli, Lionetti, Pastore ve Fasolo, 2020); ebeveyn ve çocuklar arasında yaşanan çatışmaların daha da fazlaştığı, pandemi sürecinin ebeveynlerin ruh sağlığı üzerinde olumsuz etkileri olduğu (Gadermann, Thomson, Richardson, Gagné, McAuliffe, Hirani ve Jenkins, 2021); pandemi süreciyle birlikte çocuk bakımı konusunda annelerin yaşadığı zorlukların artması ve eşlerinden görmüş oldukları şiddette bir artış olması gibi sebepler neticesinde anneler üzerinde depresyon ve anksiyete semptomlarının arttığı (Kimura, Kimura ve Ojima, 2021) yapılan çeşitli araştırma sonuçlarıyla ortaya konmuştur.

İlgili çalışmalar ışığında Covid-19 pandemisi sürecinin ebeveynler açısından çeşitli olumsuz etkileri olduğu görülmektedir. Özellikle de çalışan anneler için çalışma hayatındaki sorumluluklarının da bulunuyor olması süreci daha da zorlu bir hale getirmiştir. Çalışan annelerin iş dışında ev ve çocuk ile ilgili farklı sorumluluklar da taşıyor olmaları çalışma hayatındaki durumlarını önemli ve hassas kılmaktadır (Seçer, 2010). Geçmişten günümüze bakıldığında çalışma hayatında anneler için güçlük yaratan durumlardan birinin, anneleri çocuk bakma ve ev işlerinden birinci derecede sorumlu tutan, aileye ilişkin bütün sorumlulukları kadına yükleyen geleneksel normlar olduğu görülmektedir (Timurturkan, 2020). Bu geleneksel normlara sahip anneler süreçte kısmi zamanlı çalışma, çocuk doğduktan sonra belirli bir süre ya da tamamen işten ayrılma gibi durumlar yaşayabilmektedir. (Seçer, 2015). Ayrıca çalışma hayatındaki sorumlulukların yanında ev işi ya da çocukların bakımı gibi sorumluluklarında bulunuyor olması süreci anneler için daha zorlu hale getirmekte ve hatta bu normlar bazı annelerin iş yaşamını tercih etmemesine sebep olabilmektedir (Karaca Çakınberk, 2011 s.33).

Yapılan bu çalışma hem çalışan hem de çalışmayan annelerin rol ve sorumluluklarının Covid-19 pandemisi süreci kapsamında ele alınması ve pandemi sürecinin annelere yüklediği rol ve sorumlulukların belirlenmesi açısından önem taşımaktadır. Ayrıca pandemi sürecinde çalışan ve çalışmayan anneler ile çocukları açısından yaşanan güçlüklerin ortaya çıkarılması, bu güçlüklerin hem anneler hem de çocuklar üzerindeki etkilerinin ortaya konulması ve yaşanan güçlüklerle yönelik müdahale çalışmalarına rehberlik etmesi bakımından da önemlidir. Bu kapsamda çalışmada okul öncesi dönemde çocuğu olan çalışan ve çalışmayan annelerin Covid-19 pandemisi sürecinde çocuklarına yönelik yaşamış oldukları güçlüklerle ilişkin görüşlerinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Modeli

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden olan olgubilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Olgubilim çalışmaları, farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmakta ve olgular hakkında bilgiler elde edebilmek adına bireylerin deneyimlerinden yararlanmaktadır (Büyüköztürk vd., 2014, s.20). Genellikle gözlem, görüşme, yazılı metin incelemelerinin yapıldığı olgubilim araştırmalarında araştırmacılar, doğrudan alıntılar ile olgunun kavramlar ve temalar çerçevesinde tanımlanmasını sağlamaktadır (Kocabıyık, 2016, s.55-56). Bu kapsamda çalışmada da okul öncesi dönemde çocuğu olan çalışan ve çalışmayan annelerin Covid-19 pandemisi sürecinde çocukları hakkında yaşamış oldukları güçlükler, annelerden alınan görüşler doğrultusunda ortaya konmuştur.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunun oluşturulması sırasında amaçlı örnekleme yöntemlerinden olan ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme yöntemindeki var olan temel anlayış, araştırmacı tarafından oluşturulan ya da önceden belirlenmiş olan bir dizi ölçütü karşılayan durumların çalışılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2011 s. 112). Bu kapsamda araştırmanın çalışma grubunu; araştırmaya katılmayı gönüllü olarak kabul etme, okul öncesi dönemde (0-6 yaş) çocuğu bulunma ölçütlerini karşılayan 15 çalışan ve 15 çalışmayan anne olmak üzere toplamda 30 anne oluşturmaktadır.

Tablo 1

Çalışma Grubuna İlişkin Betimleyici Bulgular

Demografik Özellikler		Çalışan Anneler (N)	Çalışmayan Anneler (N)
Annenin Yaşı	20-30 yaş	2	6
	31-40 yaş	12	9
	41-50 yaş	1	-
Annenin Öğrenim Durumu	Lise	-	8
	Ön lisans	1	1
	Lisans	10	6
	Lisansüstü	4	-
Annenin Covid-19 Pandemisi Sürecinde Evde Kalma Durumu	Her zaman evde	-	14
	Kısa süreli dışarıda	14	1
	Çoğunlukla dışarıda	1	-
Çocuğun Yaşı	3 yaş	4	6
	4 yaş	3	7
	5 yaş	8	2
Çocuğun Cinsiyeti	Kız	7	5
	Erkek	8	10
Aile Yapısı	Çekirdek Aile	14	13
	Geniş Aile	1	2

2.3. Veri Toplama Araçları

2.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmada çalışan ve çalışmayan annelerin demografik özelliklerine ilişkin veriler Kişisel Bilgi Formu aracılığıyla elde edilmiştir. Form çalışma grubundaki annelerin yaşı, öğrenim durumu, Covid-19 pandemisi sürecinde evde kalma durumu, çocuklarının yaşı, çocuklarının cinsiyeti, ailenin ortalama aylık geliri, aile yapısı ve yaşadıkları yer değişkenlerine ilişkin veriler elde edilmek amacıyla araştırmacılar tarafından oluşturulmuştur.

2.3.2. Ebeveyn Görüşme Formu

Çalışmada çalışan ve çalışmayan annelerin pandemi sürecinde çocukları açısından yaşadıkları güçlüklerin ortaya çıkarılması ve bu güçlüklerin hem anneler hem de çocuklar üzerindeki etkilerinin ortaya konulması amacıyla araştırmacılar tarafından Ebeveyn Görüşme Formu hazırlanmıştır. Bu kapsamda formun oluşturulmasında çalışmanın amaçları göz önünde bulundurularak literatür taraması yapılmıştır. Yapılan literatür taraması sonucunda çalışan ve çalışmayan annelerin pandemi sürecinde yaşayabilecekleri güçlükler eğitim, bakım, sosyal alan ve pandemi sürecinde alınan rol ve sorumluluklar olmak üzere bölümlere ayrılmıştır (Başaran ve Aksoy, 2020; Kimura, Kimura ve Ojima, 2021; Kurt Demirtaş ve Sevgili Koçak, 2020; Spinelli, Lionetti, Pastore ve Fasolo, 2020). Bu bölümler altında ise araştırmanın amacına uygun olarak soru havuzu oluşturulmuştur. Sonraki aşamada sorular üç alan uzmanının görüşüne sunulmuş ve gelen dönütler doğrultusunda soruların daha açık ve anlaşılır olması açısından gerekli değişiklikler yapılmış ve aynı anlamı taşıyan sorular birleştirilerek toplamda 17 sorunun yer aldığı bir görüşme formu oluşturulmuştur. Bu kapsamda formda pandemi sürecinde eğitim, bakım ve sosyal alanda yaşanan güçlüklerle ilişkin beşer soru, pandemi sürecinde alınan rol ve sorumluluklara ilişkin iki sorunun bulunduğu toplamda 17 soru yer almıştır. Ayrıca hazırlanan soru formu ile üç pilot görüşme gerçekleştirilmiş olup süreçte soruların anlaşılabilirliği kontrol edilmiştir. Sonuç olarak alınan uzman görüşleri ve yapılan pilot uygulamalar sonucunda veri toplama aracı son halini almıştır. Veri toplama aracında yer alan bazı sorular; ‘Pandemi sürecinde okulların kapalı olmasının sizin ve çocuğunuzun yaşamında ne gibi etkileri oldu?, Pandemi sürecinde çocuğunuzun bakımı konusunda herhangi bir zorluk yaşadınız mı? Evet ise en çok hangi konularda zorluk yaşadınız?, Pandemi süreci çocuğunuzun sosyalleşme sürecini nasıl etkiledi?, Pandemi sürecinin rol ve sorumluluklarınıza etkisi nasıl oldu?’ şeklindedir.

2.4. Veri Toplama Süreci

Araştırmanın veri toplama süreci öncesinde verilerin toplanabilmesi amacıyla etik kurul izni Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Etik Kurulu’nun 30.12.2020 tarihli 13 sayılı toplantısında alınan 3 nolu karar ve E-54674167-050.01.04-198 sayılı yazısı ile alınmıştır. Alınan izin sonrasında araştırmanın çalışma grubunu oluşturacak annelere ulaşılmış olup araştırmanın amacı belirtilerek, araştırmada yer almanın tamamen gönüllülük esasına dayandığı, verilen cevapların ve elde edilen verilerin sadece bilimsel çalışma kapsamında kullanılacağı ve gizlilik kurallarına uyulmak kaydıyla sunulacağı belirtilmiştir. Bu kapsamda araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden anneler tarafından aydınlatılmış onam formu doldurulmuştur. Araştırmanın amacına uygun olarak hazırlanan formlar çevrimiçi ortamda Google Form aracılığıyla annelere sunulmuştur. Araştırma sürecinde katılımcıların kimlik bilgilerinin gizli kalması açısından verilen cevaplara; çalışan 15 anne için K1-K15 arasında, çalışmayan 15 anne için K16-K30 arasında kod numaraları verilmiştir. Veri toplama sürecinden sonra katılımcılardan elde edilen veriler, gerekli analizler gerçekleştirilerek incelenmiştir.

2.5. Verilerin Analizi

Çalışmada okul öncesi dönemde çocuğu olan çalışan ve çalışmayan annelerin Covid-19 pandemisi sürecinde çocukları hakkında yaşamış oldukları güçlüklerle ilişkin elde edilen verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizinde birbirine benzeyen veriler, belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilerek okuyucunun anlayacağı bir şekilde düzenlenmesi ve yorumlanması ile gerçekleştirilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011 s. 227). Bu doğrultuda araştırmanın analiz sürecinde ilk olarak elde edilen yazılı görüşme verileri MAXQDA 2020 programına aktarılmıştır. Görsel analiz araçlarının yoğun bir şekilde kullanıldığı MAXQDA programı, elde yapılan analizlere göre verilerin daha sistematik bir şekilde çözümlenmesini sağlamaktadır (Kuckartz ve Rädiker, 2019). MAXQDA 2020 programına aktarılan verilerin kodlama ve analiz süreçlerinde tümevarımsal bir yaklaşım benimsenmiştir. Kodlama sürecinde veriler tekrar tekrar okunmuş ve ilk kodlar oluşturulmuştur. Görüşme soruları ilk başta şemsiye kategori olarak kullanılmış olup daha sonra kodlar ortaya çıktıkça birbiri ile ilişkili kodlar temalar altında toplanarak gruplandırılmıştır. Daha sonra, elde edilen temalar okuyucuların anlayabileceği bir dil ile her temanın alt kategorilerini/kodlarını gösteren hiyerarşik kod grafikleri yolu ile açıklanmaya çalışılmıştır. Bulguları raporlaştırma sürecinde ilk olarak ana temalar sunulmuştur. Daha sonra tema bazlı kategoriler açıklanmış olup bulgular sunulmuştur.

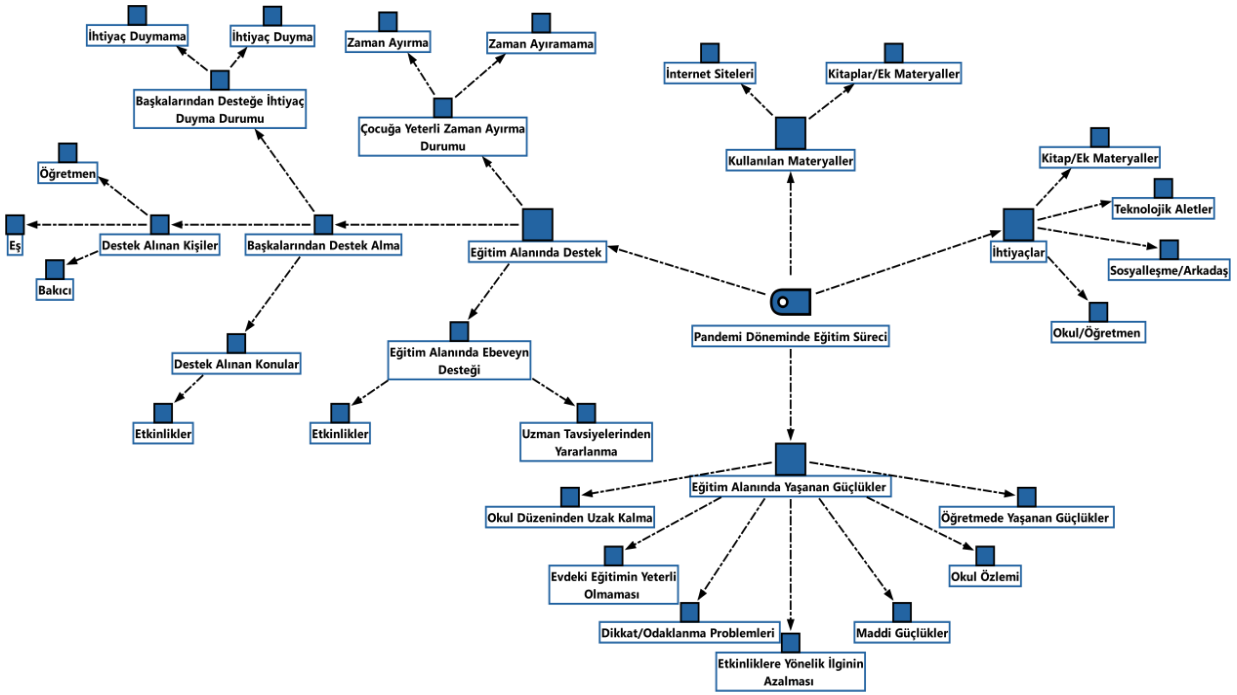
3. Bulgular

Çalışmada okul öncesi dönemde çocuğu bulunan çalışan ve çalışmayan annelerin Covid-19 pandemisi sürecinde çocukları hakkında yaşamış oldukları güçlüklerle ilişkin görüşleri incelenmiştir. Bu kapsamda bulgular, pandemi

döneminde eğitim süreci, pandemi döneminde bakım süreci, pandemi döneminde sosyal süreçler ve pandemi döneminde rol ve sorumluluklar olmak üzere dört ana tema ile ele alınmıştır.

3.1. Pandemi Döneminde Eğitim Süreci Temasına İlişkin Bulgular

Araştırmanın ilk teması olan pandemi döneminde eğitim süreci temasına ilişkin hiyerarşik kod modeli Şekil 1’de gösterilmektedir. Pandemi döneminde eğitim süreci teması 4 farklı kategori altında incelenmiştir. Bunlar; eğitim alanında yaşanan güçlükler, eğitim alanında destek, kullanılan materyaller ve ihtiyaçlar kategorileridir.

Şekil 1. Pandemi Döneminde Eğitim Sürecine İlişkin Hiyerarşik Kod Modeli

Şekil 1’e bakıldığında eğitim alanında yaşanan güçlükler kategorisinin 7 farklı kod ile tanımlandığı görülmektedir. Bu kategori, çalışan ve çalışmayan annelerin pandemi sürecinde çocuklarının eğitim sürecinde genel olarak yaşadıkları güçlükleri içermektedir. Bu kapsamda çalışan anneler daha çok okulun sağlamış olduğu düzeni yaratmak konusunda zorlandıklarını, evdeki eğitimin yeterli olmadığını, okula duyulan yoğun özlem ve öğretim konusunda güçlükler yaşadıklarını bildirmişlerdir. Çalışmayan anneler de benzer şekilde en çok okul düzeninden uzak kalma ve evdeki eğitimin yeterli olmaması ile ilgili ifadelerde bulunmuşlardır. Eğitim alanında yaşanan güçlükler kapsamında anneler tarafından; okul düzeninden uzak kalma (çalışan 9, çalışmayan 6 anne), evdeki eğitimin yeterli olmaması (çalışan 4, çalışmayan 3 anne), etkinliklere yönelik ilginin azalması (çalışan 3, çalışmayan 2 anne), okul özlemi (çalışan 4, çalışmayan 1 anne), öğretimde yaşanan güçlükler (çalışan 4, çalışmayan 1 anne), dikkat/odaklanma problemleri (çalışan 1, çalışmayan 1 anne) ve maddi güçlükler (sadece çalışmayan 1 anne) olarak belirtilen bu kodlar çerçevesinde görüş bildirilmiştir. Konu ile ilgili olarak K13 ve K15 kodlu katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Kalem tutma, harfleri tanıma, İngilizceye başlangıç gibi ihtiyaçları vardı. Hepsiyle kendim ilgilendim tabi ki ama bu konuda pedagojik yeterliliğim olmadığı için öğretim konusunda annelik içgüdüsiyle onun seviyesine inmek zorladı.” (K13)

“Pandemi öncesinde bir okul öncesi eğitim kurumuna gidiyordu ama şimdi akademik açıdan desteklemeye onunla ilgilenmeye çalışıyorum ancak okul gibi olmuyor.” (K15)

Şekil 1 incelendiğinde eğitim alanında destek kategorisinin 3 farklı kod ile tanımlandığı görülmektedir. Bunlar; çocuğa yeterli zaman ayırma durumu, eğitim alanında ebeveyn desteği ve başkalarından destek alma durumudur. Öncelikle annelerin pandemi döneminde çocuklarına destek sağlama konusunda yeterli zamanı ayırma durumları incelenmiştir. Çalışan anneler daha çok zaman ayırma (10 çalışan, 3 çalışmayan anne), çalışmayanlar ise daha çok zaman ayıramama (çalışan 5, çalışmayan 12 anne) yönünde görüş bildirmişlerdir. Konu ile ilgili olarak K4 ve K29 kodlu katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Büyük ölçüde zaman ayırdım ve destekledim.” (K4)

“Çok fazla değil küçük kardeşi olduğu için ve babamız maalesef yurtdışı çalışmaya yaptığı için fazla zaman ayıramadım maalesef.” (K29)

İkinci olarak katılımcıların eğitim alanında çocuklarını desteklemek adına yapmış oldukları çalışmalar incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre çalışan ve çalışmayan annelerin çoğu çocuklarıyla birlikte etkinlikler yaparak (çalışan 14, çalışmayan 9 anne) ve bazı anneler de uzman tavsiyelerinden yararlanmaya çalışarak (çalışan 2 anne) destek olmaya çalıştıklarını bildirmişlerdir. Konu ile ilgili olarak K13 ve K28 kodlu katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Bu süre zarfında sürekli internet başında kaynak araştırmaları, uzman tavsiyeleri bulmakla ve aşırı yorgunlukla geçti.” (K13)

“Etkinliklerle oyunlarla renkleri, sayıları öğrendik.” (K28)

Sonrasında katılımcıların eğitim alanında başkalarından destek alma durumları incelenmiştir. Çalışan ve çalışmayan anneler daha çok başkalarından desteğe ihtiyaç duymama (çalışan 8, çalışmayan 11 anne) yönünde görüş bildirirken bazı anneler de desteğe ihtiyaç duyduklarını (çalışan 7, çalışmayan 4 anne) belirtmişlerdir. Konu ile ilgili olarak K14 ve K30 kodlu katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Kesinlikle ihtiyaç duydum.” (K14)

“Hayır, ben yeterliydim zaten.” (K30)

Başkalarından desteğe ihtiyaç duyan annelerin destek aldıkları diğer kişiler incelendiğinde daha çok sırasıyla öğretmen (çalışan 5, çalışmayan 1 anne), bakıcı (çalışan 1 anne) ve eş (çalışan 1 anne) desteği aldıkları görülmektedir. Destek alınan konular incelendiğinde ise sadece etkinlikler (sadece çalışan 6 anne) konusunda destek aldıklarına ilişkin görüşler bildirilmiştir.

Şekil 1'e göre kullanılan materyaller kategorisi 2 farklı kod ile tanımlanmıştır. Bu kategori pandemi döneminde çalışan ve çalışmayan annelerin çocuklarının eğitim sürecinde hangi materyallerden/kaynaklardan yararlandıklarını içermektedir. Katılımcılar sırasıyla daha çok kitaplar/ek materyaller (çalışan 6, çalışmayan 5) ve internet sitelerinden (çalışan ve çalışmayan 3 anne) yararlandıkları yönünde görüş bildirmişlerdir. Konu ile ilgili olarak K17 kodlu katılımcının ifadesi şu şekildedir:

“İkinci çocuğum doğmadan kırtasiyeden materyal alıp çeşitli aktiviteler yaptık. Okuldaki kitapları evimize getirdik ve onları birlikte yaptık.” (K17)

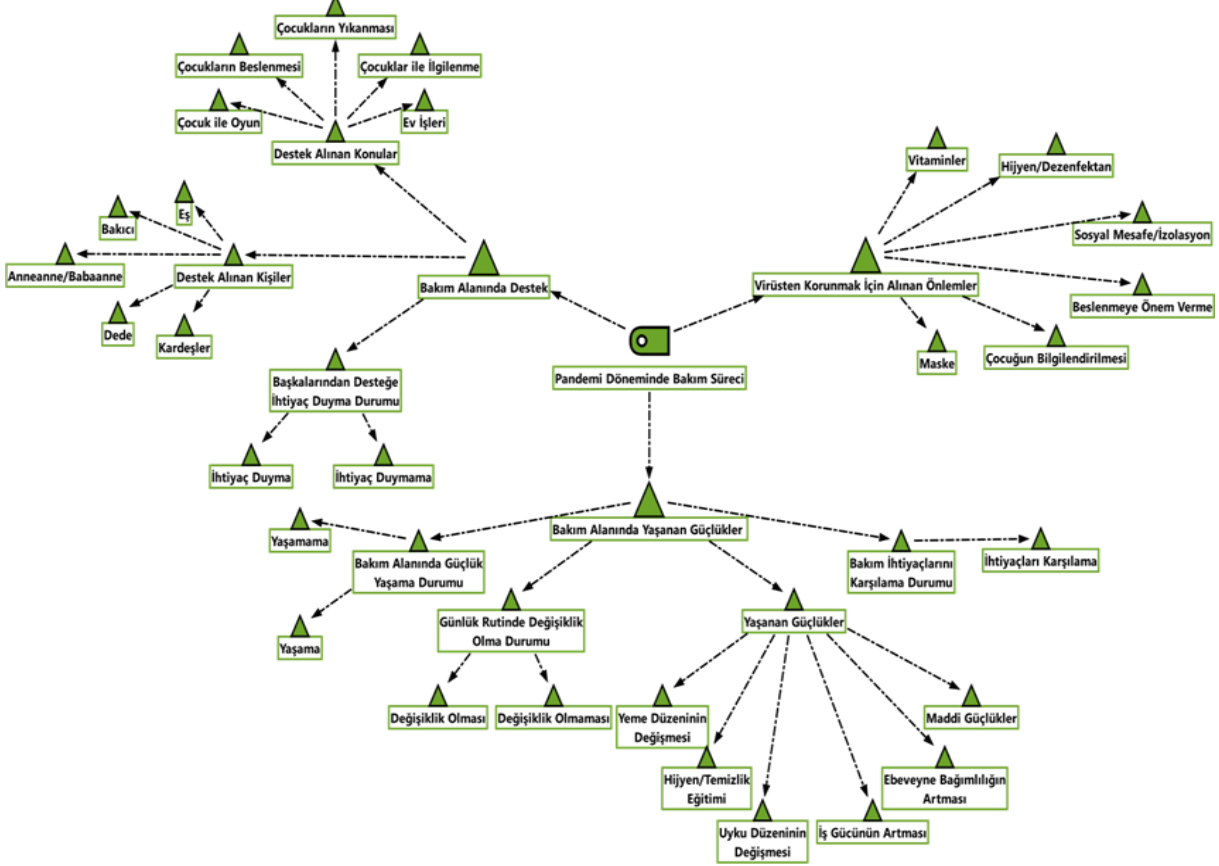
Şekil 1'e bakıldığında eğitim açısından ihtiyaç duyulan konuları içeren ihtiyaçlar kategorisinin 4 farklı kod ile tanımlandığı görülmektedir. Bu kapsamda katılımcılar daha çok sosyalleşme/arkadaşa (çalışan 10, çalışmayan 8 anne) ve okul/öğretmene (çalışan 12, çalışmayan 6 anne) ihtiyaç duyduklarından bahsetmişlerdir. Buna ek olarak, çalışmayan anneler kitap/ek materyallere (4 anne) ve teknolojik aletlere (1 anne) ihtiyaç duyduklarını bildirirken çalışan annelerin hiçbiri bu kodlar ile ilgili görüş bildirmemiştir. Konu ile ilgili olarak K3 ve K21 kodlu katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Evde eğitimi denedik ama kuzum istemedi öğretmenin anlatmasını istediğini söyledi.” (K3)

“Eşim pandemiden dolayı maaş alamadı 1-2 ay. İnternette ders veriyordu öğretmenimiz o süreçte. Biz onlara katılmadık benim telefonumun gerekli uygulamaları kaldırmadığı için. O zaman bir geçici tablet desteği yapılıydı çocuklara çok güzel olurdu.” (K21)

3.2. Pandemi Döneminde Bakım Süreci Temasına İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci teması olan pandemi döneminde bakım süreci temasına ilişkin hiyerarşik kod modeli Şekil 2’de gösterilmektedir. Pandemi döneminde bakım süreci teması 3 farklı kategori altında incelenmiştir. Bunlar; bakım alanında yaşanan güçlükler, bakım alanında destek ve virüsten korunmak için alınan önlemler kategorileridir.

Şekil 2. Pandemi Döneminde Bakım Sürecine İlişkin Hiyerarşik Kod Modeli

Şekil 2’ye bakıldığında bakım alanında yaşanan güçlükler kategorisinin 4 farklı kod ile tanımlandığı görülmektedir. Bu kategori çalışan ve çalışmayan annelerin pandemi döneminde çocuklarının bakımı konusunda güçlük yaşama durumlarını, yaşanan bu güçlükleri, çocuklarının bakım ihtiyaçlarının karşılanma durumunu ve günlük rutinlerinde değişiklik olma durumunu içermektedir. Bu kapsamda öncelikle katılımcıların bakım alanında güçlük yaşama durumları incelendiğinde daha çok güçlük yaşadıkları (çalışan 12, çalışmayan 14 anne) yönünde görüş bildirdikleri görülmektedir. Katılımcıların bakım sürecinde yaşadıkları güçlükler incelendiğinde; çocuklarının uyku düzeninin değişmesi (çalışan 5, çalışmayan 6 anne), evdeki iş gücünün artması (çalışan ve çalışmayan 4 anne), yeme düzeninin değişmesi (çalışan 5, çalışmayan 3 anne), çocukların ebeveyn bağımlılığın artması (çalışan 2, çalışmayan 3 anne), maddi güçlüklerin yaşanması (sadece çalışmayan 3 anne) ve hijyen/temizlik eğitimi (sadece çalışmayan 2 anne) konularında güçlükler yaşadıkları belirlenmiştir. Konu ile ilgili olarak K14 ve K29 kodlu katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Yemek konusunda sıkıntı oldu. Gerek ondan gerek benden kaynaklı zamanında yemek yiyememe, öğün atlama gibi durumlar yaşandı.” (K14)

“Babamın yurtta kalmasından dolayı ben de ev işi, çocuk bakımı derken daha çok koşturmak zorunda kaldım.” (K29)

Katılımcıların çocuklarının ihtiyaçlarını karşılama durumlarına ilişkin görüşleri incelendiğinde; çalışan ve çalışmayan tüm anneler, bu dönemde çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayabildiklerini bildirmişlerdir. Günlük rutinde

değişiklik olma durumuna ilişkin görüşler kapsamında ise katılımcıların çoğu pandemi döneminde çocuklarının günlük rutinlerinde değişiklik olduğu (çalışan 11, çalışmayan 9 anne) yönünde görüş bildirmişlerdir.

Şekil 2 incelendiğinde, bakım alanında destek kategorisinin 3 farklı kod ile tanımlandığı görülmektedir. Bu kategori çalışan ve çalışmayan annelerin pandemi sürecinde çocuklarının bakımı konusunda başkalarından desteğe ihtiyaç duyma durumunu, bu konuda destek alınan kişileri ve destek alınan konular ile ilgili bilgileri içermektedir. Katılımcıların pandemi döneminde çocuklarının bakım ihtiyacını karşılama konusunda başkalarından desteğe ihtiyaç duyma durumlarına ilişkin görüşleri incelendiğinde; anneler tarafından çoğunlukla desteğe ihtiyaç duyma (çalışan 12, çalışmayan 10 anne) yönünde görüş belirtilmiştir. Destek alınan kişiler incelendiğinde; katılımcılar tarafından sırasıyla eş (çalışan ve çalışmayan 9 anne), anneanne/babaanne (çalışan 6, çalışmayan 4 anne), kardeşler (çalışan 1, çalışmayan 3 anne), dede (çalışan ve çalışmayan 1 anne) ve bakıcı (sadece çalışan 1 anne) desteğine yönelik görüşler belirtilmiştir. Destek alınan konular incelendiğinde ise çalışan ve çalışmayan anneler tarafından daha çok çocuk ile ilgilenme (çalışan 6, çalışmayan 4 anne) ve çocuk ile oyun oynama (çalışan 3, çalışmayan 2 anne) konularında destek aldıklarına yönelik görüş belirtilmiştir. Bunlar dışında çocukların beslenmesi (çalışan 2, çalışmayan 1 anne), çocukların yıkanması (çalışan 2 anne) ve ev işleri (çalışan 1 anne) konularında da destek alındığına yönelik görüşler bulunmaktadır. Konu ile ilgili olarak K9, K12 ve K20 kodlu katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Evden aynı zamanda çalıştığım için eşim ve annemden yeme içme ve çocukla vakit geçirme konusunda destek aldım.” (K9)

“İşlerim dolayısıyla dışarıya çıkmam gereken zamanlarda annem yardımcı oldu. Onunla zaman geçirdi, yemek ve banyosuyla ilgilendi.” (K12)

“En çok oyun konusunda yardıma ihtiyaç duyduk. Enerjisini evde harcatmak tek kişi için oldukça yorucu çünkü.” (K20)

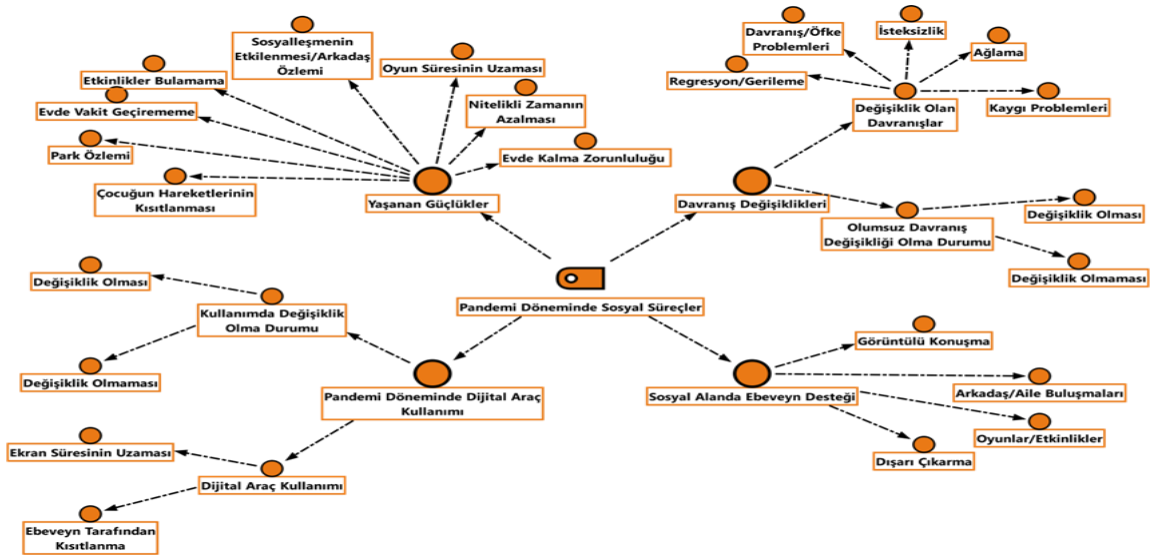
Şekil 2’ye göre virüsten korunmak için alınan önlemler kategorisi incelendiğinde çalışan ve çalışmayan anneler önlem olarak daha çok sosyal mesafe/izolasyon (çalışan 11, çalışmayan 10 anne), maske (çalışan 12, çalışmayan 7 anne) ve hijyen/dezenfektan (çalışan 12, çalışmayan 5 anne) kullanımına dikkat ettiklerine yönelik görüş bildirmişlerdir. Bunlara ek olarak; beslenmeye önem verme (çalışan 3, çalışmayan 2 anne), konu ile ilgili çocuğun bilgilendirilmesi (çalışan ve çalışmayan 3 anne) ve gerekli vitaminlerin alınmasına (çalışan 3, çalışmayan 1 anne) yönelik olarak da önlemlerin alındığı belirtilmiştir. Konu ile ilgili olarak K5 ve K21 kodlu katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“Park gibi toplu alanlara gitmedik. Ayrıca virüsten bahsedip maske takması gerektiğini ve ellerini yıkaması gerektiğini, dışarda iken kesinlikle bir yerlere dokunmaması gerektiğini öğrettik.” (K5)

“Çocuklara durumu anlatmak çok zordu. Onlara açıklamaya çalıştım, nelere dikkat etmemiz gerektiğini anlattım.” (K21)

3.3. Pandemi Döneminde Sosyal Süreçler Temasına İlişkin Bulgular

Araştırmanın üçüncü teması olan pandemi döneminde sosyal süreçler temasına ilişkin hiyerarşik kod modeli Şekil 3’te gösterilmektedir. Pandemi döneminde sosyal süreçler teması 4 farklı kategori altında incelenmiştir. Bunlar; sosyal süreçler alanında yaşanan güçlükler, sosyal alanda ebeveyn desteği, pandemi döneminde dijital araç kullanımı ve davranış değişiklikleri kategorileridir.

Şekil 3. Pandemi Döneminde Sosyal Süreçlere İlişkin Hiyerarşik Kod Modeli

Şekil 3 incelendiğinde sosyal süreçlere ilişkin yaşanan güçlükler kategorisinin 8 farklı kod ile tanımlandığı görülmektedir. Sosyal süreçlere ilişkin yaşanan güçlükler kapsamında anneler tarafından pandemi sürecinde çocukları açısından sosyalleşmenin etkilenmesi/arkadaş özlemi (çalışan 13, çalışmayan 15 anne), evde vakit geçiremememe (çalışan 8, çalışmayan 10 anne), uzun süre evde kalma zorunluluğu (çalışan 4, çalışmayan 6), evde çocuğun hareketlerinin kısıtlanması (çalışan 2, çalışmayan 3 anne), çocuklarıyla yapılacak etkinlikler bulamama (çalışan 2, çalışmayan 1 anne), park özlemi (çalışan 1, çalışmayan 3), çocuklarla oynanan oyun süresinin uzaması (çalışan 2 anne) ve nitelikli zamanın azalması (çalışan 1 anne) konularında güçlükler yaşadıklarına ilişkin görüşler belirtilmiştir. Konu ile ilgili olarak K6 ve K12 kodlu katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

“Sürekli birlikte olmak ve evde kalmak zorunda olmak zaten hali hazırda kötü bir psikoloji oluşturdu.” (K6)

“Arkadaşlarını, gezmeyi seven bir çocuktü. Herkesle konuşup oynamak isterdi. Bu dönemde bunları yapamadığı için onu çok zorladı. Akrabalara bile gidemedik. Sadece arkadaşlarıyla görüntülü konuştu ama o da çok yeterli olmadı.” (K12)

Şekil 3’e bakıldığında sosyal alanda ebeveyn desteği kategorisinin 4 farklı kod ile tanımlandığı görülmektedir. Bu kapsamda çalışan ve çalışmayan annelerin daha çok sırasıyla çocuklarıyla oyunlar oynayıp etkinlikler yaparak (çalışan 9, çalışmayan 10 anne), kısıtlı da olsa çocuklarını dışarıya çıkararak (çalışan 9, çalışmayan 6 anne), arkadaş/aile buluşmaları gerçekleştirerek (çalışan 9, çalışmayan 4 anne) ve yapılan görüntülü konuşmalar (çalışan 3, çalışmayan 1 anne) yolu ile çocuklarının sosyalleşmesine destek olmaya çalıştıkları yönünde görüş bildirdikleri görülmektedir. Konu ile ilgili olarak K5, K12 ve K23 kodlu katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

“Sürekli görüştüğümüz bir aile ile pandemi süresince de görüştük bu şekilde nadir de olsa arkadaşları ile görüşmüş oldu.” (K5)

“Dikkat gerektiren kutu oyunları aldım birlikte oynadık. Çeşitli setler aldım birlikte yaptık. Çocuk için bol etkinlik kitapları, kitap okuma, hikâye tamamlama, dergi kesip hikâye oluşturma, yaşına uygun oyunlar, ev işi yardımlaşma şeklinde geçirdik.” (K12)

“Herkes eve döndükten sonra gece parka götürdük.” (K23)

Şekil 3’e göre pandemi döneminde sosyal süreçler temasının üçüncü kategorisi olan pandemi döneminde dijital araç kullanımı kategorisi 2 farklı kod ile tanımlanmıştır. Bunlar; kullanımda değişiklik olma durumu ve dijital araç kullanımıdır. Bu kapsamda katılımcıların çoğu pandemi sürecinde çocuklarının dijital araç kullanımında değişiklik olduğunu (çalışan ve çalışmayan 14 anne) belirtmişlerdir. Ayrıca dijital araç kullanımı incelendiğinde; katılımcıların çoğu pandemi sürecinin çocuklarının ekran süresini arttırdığını (çalışan ve çalışmayan 14 anne) ve önlem almak adına dijital araç kullanımını belirli zamanlar ve içerikler ile kısıtladıklarını (çalışan 6, çalışmayan 4 anne) belirtmişlerdir. Konu ile ilgili olarak K1, K15 ve K24 kodlu katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

“Tablet telefon vermiyorum çok sıkıldıklarında televizyonda müzik açıp oynadık.” (K1)

“Televizyon hiç izlemiyordu ve tablet kullanmıyordu. Şu an fazlaca izlemeye ve kullanmaya başladı.” (K15)

“Evde sıkıldığı için televizyon izleme süresi uzadı maalesef.” (K24)

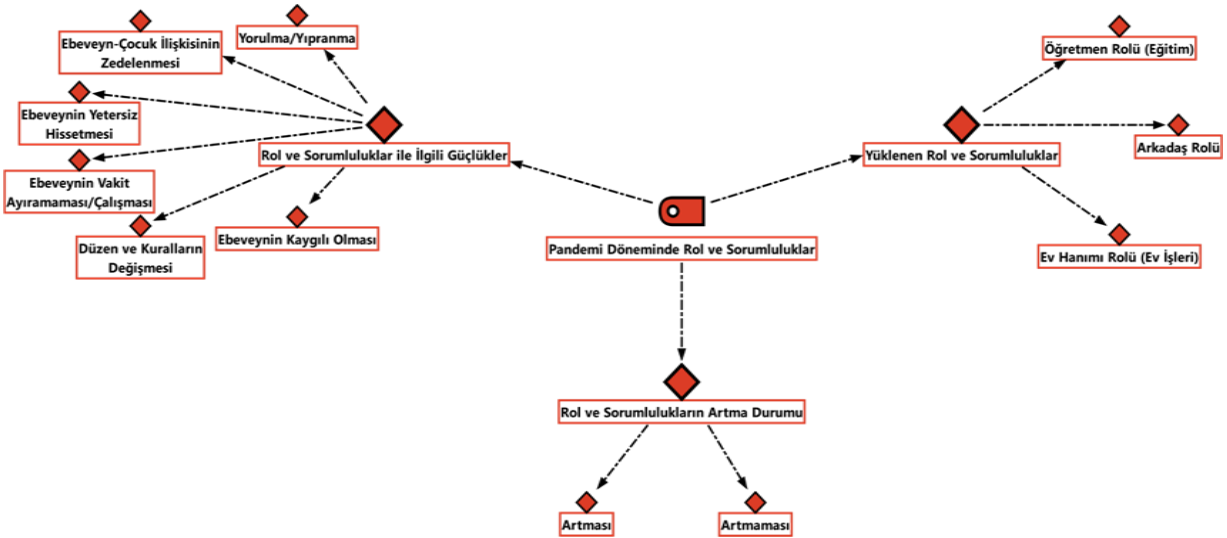
Şekil 3 göre pandemi döneminde sosyal süreçler temasının davranış değişiklikleri kategorisi incelendiğinde; katılımcıların çoğu yaşanan bu süreçte çocuklarında olumsuz davranış değişikliği olduğu (çalışan 10, çalışmayan 12 anne) yönünde görüş belirtmişlerdir. Değişiklik olan davranışlar incelendiğinde, katılımcılar tarafından daha çok sırasıyla davranış/öfke problemleri (çalışan 5, çalışmayan 10 anne) ve ağlama (çalışan ve çalışmayan 3 anne) ile ilgili görüş bildirdikleri görülmektedir. Bunlara ek olarak, katılımcılar regresyon/gerileme (çalışan 3 anne), isteksizlik (çalışan 1 anne) ve kaygı problemleriyle (çalışmayan 4 anne) ilgili de görüş belirtmişlerdir. Konu ile ilgili olarak K12 ve K29 kodlu katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

“Evde kaldığımız süre içerisinde hep sıkıldım dedi ve hep bir şeyler istedi. Çok ağlayan bir çocuk değildi. Bu dönemde sürekli ağlayarak dert anlatmaya çalıştı. Sakinleştirmek ve konuşarak birbirimizi anlamaya çalışmak beni çok zorladı.” (K12)

“Arkadaşlarıyla görüşemediği için kendi başına oynamaktan sıkıldı. Bağırarak karşılık vermeye biraz saldırganlaşmaya başladı.” (K29)

3.4. Pandemi Döneminde Rol ve Sorumluluklar Temasına İlişkin Bulgular

Araştırmanın dördüncü teması olan pandemi döneminde rol ve sorumluluklar temasına ilişkin hiyerarşik kod modeli Şekil 4’te gösterilmektedir. Pandemi döneminde rol ve sorumluluklar teması 3 farklı kategori altında incelenmiştir. Bunlar; rol ve sorumlulukların artma durumu, yüklenen rol ve sorumluluklar ve rol ve sorumluluklar ile ilgili güçlükler kategorileridir.

Şekil 4. Pandemi Dönemindeki Rol ve Sorumluluklara İlişkin Hiyerarşik Kod Modeli

Şekil 4 incelendiğinde rol ve sorumlulukların artma durumu kategorisinin artma ve artmama olarak 2 farklı kod ile açıklandığı görülmektedir. Bu kapsamda çalışan ve çalışmayan anneler tarafından daha çok pandemi döneminde rol ve sorumlulukların arttığı (çalışan ve çalışmayan 12 anne) yönünde görüş bildirilirken bazı anneler tarafından ise herhangi bir artış olmadığı (çalışan ve çalışmayan 3 anne) belirtilmiştir. Konu ile ilgili K9 kodlu katılımcının görüşleri şu şekildedir:

“Eskiden sadece iş dışında çocuğumla ilgileniyorken şimdi daha uzun süre yanındayız dolayısıyla sorumluluk arttı.” (K9)

Şekil 4’e bakıldığında rol ve sorumluluklar temasının ikinci kategorisi olan yüklenen rol ve sorumluluklar kategorisinin 3 farklı kod ile tanımlandığı görülmektedir. Bunlar; öğretmen rolü (eğitim), ev hanımı rolü (ev işleri) ve arkadaş rolüdür. Bu kapsamda pandemi döneminde çalışan annelerin çoğunun öğretmen (çalışan 9, çalışmayan 3 anne)

ve ev hanımı (çalışan 7, çalışmayan 6 anne) rolünün arttığını belirttikleri görülürken çalışmayan annelerin ise daha çok ev hanımı rollerinin arttığına yönelik görüş bildirdikleri belirlenmiştir. Ayrıca bu süreçte arkadaş rollerinin (çalışan 2, çalışmayan 3 anne) de arttığını ifade eden katılımcılar bulunmaktadır. Konu ile ilgili K8, K12 ve K28 kodlu katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

“Eğitim yönünden sorumluluklarım arttı, çoğunlukla annesi olarak ben ilgilendim.” (K8)

“Tabi ki oldu. Eşim hiç yardımcı olmadı, her şeyi benden bekledi. Temizlik, yemek, çamaşır, ütü, çocuk bakımı, oyun... Bir tek alışverişi o yaptı. Diğer her şeyle ben ilgilendim ve yoruldu.” (K12)

“Birbirimize arkadaş olduk. Ben çocuk oldum oyun oynadık o bana arkadaş oldu birlikte yemekler yaptık.” (K28)

Şekil 4'e göre rol ve sorumluluklar ile ilgili yaşanan güçlükler kategorisinin yorulma/yıpranma, ebeveynin yetersiz hissetmesi, ebeveynin kaygılı olması, ebeveynin vakit ayıramaması/çalışması, ebeveyn-çocuk ilişkisinin zedelenmesi, düzen ve kuralların değişmesi olarak 6 farklı kod ile açıklandığı görülmektedir. Katılımcıların pandemi dönemindeki rol ve sorumluluklarına ilişkin yaşadıkları güçlükler incelendiğinde; çalışan ve çalışmayan annelerin çoğunun bu dönemde üstlendikleri rol ve sorumluluklarındaki artış ve her şeyi planlayıp daha dikkatli olmak adına daha fazla çaba harcamaları nedeniyle yorulma/yıpranma (çalışan 9, çalışmayan 8 anne) ile ilgili görüş bildirdikleri görülmektedir. Ayrıca katılımcılar tarafından pandemi döneminde özellikle de çocuklarının eğitime destek olma konusunda kendilerini yetersiz hissettikleri (çalışan 8, çalışmayan 7 anne) belirtilmiştir. Bunlara ek olarak; ebeveynin kaygılı olması (çalışan 3, çalışmayan 7 anne), ebeveynin vakit ayıramaması/çalışması (çalışan 6, çalışmayan 2 anne), ebeveyn-çocuk ilişkisinin zedelenmesi (çalışan 4, çalışmayan 3 anne) ile düzen ve kuralların değişmesi (çalışan 2 anne) yönünde de güçlükler yaşandığı belirtilmiştir. Konu ile ilgili K10, K18 ve K23 kodlu katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

“Ben doktora öğrencisiyim, bazen yetiştirmem gereken çok şey oluyor, geceleri uyumuyorum, üstelik online eğitim olduğundan evde oğlumla derse katılıyorum. Hem kendi akademik ihtiyaçlarımı karşılayıp hem onunla kaliteli zaman geçirmek kendime zaman ayırmayı imkânsız kılıyor.” (K10)

“Benim iki çocuğa evde yetememe duygum ağır bastı.” (K18)

“Hem kendim hem ailem için ekstra güçlü ve dikkatli olmak zorunda olmak çok yorucu oldu.” (K23)

4. Sonuç ve Tartışma

Çalışmada okul öncesi dönemde çocuğu bulunan çalışan ve çalışmayan annelerin Covid-19 pandemisi sürecinde çocukları hakkında yaşamış oldukları güçlüklerle ilişkin görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Annelerin yaşamış olduğu güçlükler eğitim süreci, bakım süreci, sosyal süreçler ve pandemi döneminde alınan rol ve sorumluluklar olmak üzere dört ana tema altında incelenmiştir. Bu doğrultuda çalışmanın sonuç ve tartışma bölümü bu dört tema altında ele alınmıştır.

Araştırmanın pandemi döneminde eğitim süreci temasına bakıldığında çalışan ve çalışmayan annelerin pandemi döneminde çocuklarının daha çok okul ortamındaki düzene, öğretmene ilgisine ve yaşlarıyla bir arada olmaya ihtiyaç duyduklarını belirttikleri ve bu kapsamda çalışan ve çalışmayan annelerin çoğunun pandemi döneminde çocuklarının okul düzeninden uzak kalmasıyla çocuklarına evde yeterli düzeyde eğitim vermede ve okulun sağladığı düzeni sağlama konusunda güçlükler yaşadıkları belirlenmiştir. Covid-19 pandemisi tüm ülkelerde pek çok alan üzerinde etkisini doğrudan hissettirmiştir. Bu alanlardan birisi de eğitimidir (Akoğlu ve Karaaslan, 2020). Covid-19 pandemisinin toplumda yayılımını engellemek ve azaltmak adına çeşitli tedbirler alınmış (TÜBA, 2020), bu tedbirler eğitim alanında da uygulanmıştır. Bu kapsamda ülkemizde tüm seviyelerdeki eğitim kurumlarında eğitime ara verilmiş ve sonraki süreçlerde uzaktan eğitim uygulamasına geçilmesi kararlaştırılmıştır (Altuntaş Yılmaz, 2020; Bulca Karadem, 2020; Malay, 2020). Okulların kapalı olması ve evde vakit geçirme gibi süreçler hem çocukların hem de ebeveynlerin eğitim alanında çeşitli zorluklar yaşamasına sebep olmuştur (Ghosh, Dubey, Chatterjee ve Dubey, 2020; Yüksek Usta ve Gökcan, 2020). Covid-19 pandemisi eğitimin evde desteklenmesini zorunlu kılmış ve özellikle de okul öncesi dönemde çocuğu bulunan ailelerin, çocuklarının eğitimlerini desteklemede daha fazla rol ve sorumluluk almasına neden olmuştur. Yapılan çalışmada çalışan ve çalışmayan annelerin çoğunun uzaktan eğitim sürecini çocuklarıyla birlikte takip ettikleri ve evde çeşitli etkinlikler aracılığıyla çocuklarının eğitimini desteklemeye çalıştıkları belirlenmiştir. Başaran ve Aksoy (2020) tarafından yapılan çalışmada da okul öncesi dönemde çocuğu bulunan ailelerin Covid-19 pandemisi sürecinde oyunlar ve çeşitli aktivitelerle çocuklarının eğitimini evde desteklemeye çalıştığı ve ebeveynlerin uzaktan eğitim sürecinde çocuklarının derslerini takip etme konusunda

güçlükler yaşadıkları ortaya konulmuştur. Çalışmanın eğitim süreci temasına ilişkin diğer bir sonucuna göre bu süreçte çalışan ve çalışmayan annelerin çoğunun çocuklarının eğitim sürecinde başkalarından destek almaya ihtiyaç duymadıkları, destek alan annelerin ise bu desteği en fazla çocuklarının öğretmenlerinden sağladıkları, öğretmenlerin de daha çok etkinlikler konusunda ailelere yardımcı olduğu görülmektedir. Ayrıca çalışan annelerin çoğunun çocuklarının eğitimini destekleme konusunda yeterli zamanı ayırabildiği ancak çalışmayan annelerin çoğunun ise çocuklarının eğitimine yeterli zamanı ayıramadığı görülmektedir. Çalışmayan annelerin çocuklarının daha çok fiziksel bakımı konusunda zaman harcadıkları, çalışan annelerin ise çocuklarıyla birlikte zaman geçirebilmeleri daha kısıtlı olmasına rağmen bu süreyi çalışmayan annelere göre daha nitelikli kullandıkları gözlemlenmektedir (Aktaş, 1997; Altınay, 2012). Koç (2016) tarafından yapılan araştırmada da okul öncesi yaş grubunda çocuğu olan çalışan annelerin iş dışındaki zamanlarını çocuklarıyla verimli şekilde değerlendirerek kullanmaya çalıştıkları, çalışmayan annelerin ise ev işleri dışında kalan vakitlerde çocuklarına zaman ayırmaya çalıştıkları ortaya konulmuştur. Ayrıca çalışan annelerin ev işlerini ikinci plana atarak önceliğini çocuklarına verdikleri tespit edilmiştir. Bu nedenle çalışan ve çalışmayan anneler arasında çocuk için ayrılan zamanın niteliğinde bir farklılaşma olduğu görülmektedir (Beyenal, 2019). Son olarak, çalışmanın eğitim süreci temasına ilişkin bir başka sonucuna göre ise çalışan ve çalışmayan annelerin çocuklarının eğitim sürecinde yararlandıkları materyallerin daha çok kitaplar/etkinlik setleri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmanın pandemi döneminde bakım süreci temasından elde edilen sonuçlara bakıldığında çalışan annelerin çoğunun çocuğunun uyku düzeninin ve yeme düzeninin değişmesi konularında, çalışmayan annelerin ise daha çok uyku düzeninin değişmesi ile çocuğunun bakımına yönelik kendi iş gücünün artması konularında güçlükler yaşadığı görülmektedir. Özellikle katılımcıların pandemi sürecinde çocuklarının yeteri kadar enerji harcamadıkları ve erken kalkma zorunlulukları olmadığı için uyku düzeninin değiştiğini ifade ettikleri gözlemlenmektedir. Pandemi sürecinde okulların ve oyun alanlarının kapalı olması ve bir izolasyon sürecinin yaşanıyor olması (Yüksek Usta ve Gökcan, 2020) gibi durumlar çocukların yeteri kadar dışarıda özgürce vakit geçirmelerini ve dolayısıyla var olan fazla enerjilerini harcamamalarına neden olmuştur. Ayrıca katılımcılar pandemi döneminde kimi zaman öğünlerin atlandığını kimi zaman da çocuklarının öğünlerinin arttığını vurgulamışlardır. Özellikle de çalışan ve çalışmayan annelerin çoğunun pandemi sürecinde; çocuklarının günlük rutinlerinde değişiklikler yaşandığını (uyku ve yemek düzenlerinin değişmesi) belirttikleri görülmektedir. Kurt Demirtaş ve Sevgili Koçak (2020), Covid-19 pandemisinin okul öncesi dönemdeki çocukların günlük rutinlerinde değişimler meydana getirdiğini ayrıca çocukların beslenme alışkanlıklarında da değişikliklere neden olduğunu; Ghosh, Dubey, Chatterjee ve Dubey (2020) ise pandemi sürecinde okulların kapalı olmasının ve dışarıda aktivite eksikliğinin de etkisiyle çocuklarda anormal beslenme ve uyku düzeninin bozulması gibi sorunların yaşandığını ortaya koymuştur. Pisano, Galimi ve Cerniglia (2020) tarafından yapılan çalışmada da pandemi sürecinde çocuklarda artan sinirlilik ve kurallara tahammülsüzlüğün görüldüğü, uykuya dalma güçlüğü, sık sık uyanma gibi uyku problemlerinin yaşandığı tespit edilmiştir. Aynı zamanda Başaran ve Aksoy (2020) tarafından anne ve babaların Covid-19 salgını sürecinde aile yaşantılarına ilişkin görüşlerinin incelenmesi amacıyla gerçekleştirilen çalışmada da çocuklarda uyku ve yeme ile ilgili düzenin bozulduğu sonucuna ulaşıldığı görülmektedir. Covid-19 pandemisinin çocukların günlük rutinlerinde önemli değişiklikler meydana getirdiği yapılan diğer çalışmalarda da vurgulanmaktadır (Bulca Karadem, 2020; Dalton, Rapa, Stein, 2020). Bu kapsamda çalışmada Covid-19 pandemisinin özellikle de çocukların uyku ve yemek düzenlerinin değişmesi gibi günlük rutinlerinde değişiklikler yaratması ilgili literatürle paralellik göstermektedir.

Araştırmanın pandemi döneminde sosyal süreçler temasından elde edilen sonuçlara bakıldığında hem çalışan hem de çalışmayan annelerin çoğunun pandemi döneminde çocuklarının akranları ile vakit geçiremediğini ve bu durumun çocuklarını oldukça zorladığını belirttikleri gözlemlenmektedir. Ayrıca pandemi sürecinin çocuklarının dijital araç kullanımını etkilediğini ve dijital araç kullanımının arttığını özellikle de çocuklarının ekran süresinde bir artış olduğunu ve önlem almak adına dijital araç kullanımını belirli zamanlar ve içerikler ile kısıtladıklarını belirttikleri gözlemlenmektedir. King, Delfabbro, Billieux ve Potenza (2020)'nin çalışmasında da pandemi sürecinde evde kalma zorunluluklarının ve karantina süreçlerinin çevrimiçi oyunlara yönelik ilgi ve katılımı artırdığı ortaya konulmaktadır. Çalışmanın sosyal süreçler temasına ilişkin diğer bir sonucuna göre; bu süreçte çalışan ve çalışmayan annelerin çoğu çocuklarında olumsuz davranış değişiklikleri oluştuğunu ve daha çok davranış/öfke problemlerinin görüldüğünü belirtmiştir. Buna ilişkin bazı katılımcılar pandemi döneminde çocuklarının daha çabuk öfkelenerek bağırmağa başladığını ifade etmiştir. Bu süreçte yaşanan diğer davranış problemleri arasında kaygı ve regresyon/gerileme gibi problemler yer almaktadır. Salgın nedeniyle pek çok ülkede insanlar kendilerini evlerinde izole etmeye çalışmış ve bu durum da bireylerde bazı olumsuz etkilere neden olmuştur. Covid-19 sürecinin bireyde yarattığı etkileri inceleyen bazı çalışmalarda da bu durumun öfke, hayal kırıklığı, korku, kaygı, depresyon, üzüntü gibi psikolojik etkileri ortaya çıkardığı belirtilmektedir (Brooks vd., 2020; Kundu ve Bhowmik, 2020; Nicomedes ve Avila, 2020). Çocuklar açısından süreç içerisinde okulların ve oyun alanlarının kapalı olması, bir izolasyon sürecinin yaşanıyor olması çocukların bu süreci daha zor yaşamasına sebep olmuştur (Yüksek Usta ve Gökcan, 2020). Bu nedenle pandemi süreci

çocukların sosyal hayatlarında da önemli değişiklikler yaratmıştır (Bulca Karadem, 2020; Dalton, Rapa, Stein, 2020). Pisano, Galimi ve Cerniglia (2020) yaptıkları çalışmada Covid-19 pandemisinin çocukların duyu ve davranışları üzerinde önemli bir etkisi olduğunu; pandemi sürecinde çocuklarda artan sinirlilik ve kurallara tahammülsüzlüğün görüldüğü ve salgın öncesinde yaptıkları oyun oynama, ders çalışma gibi faaliyetlere karşı çok daha isteksiz olduklarını ortaya koymuşlardır. Kurt Demirtaş ve Sevgili Koçak (2020) tarafından yapılan çalışmada da bu süreçte çocuklarda daha çok duyu değişimlerinin yaşandığı ve teknolojik araçlara bağlılığın daha fazla arttığı belirtilmiştir. Ayrıca Başaran ve Aksoy (2020) ise pandeminin çocuklarda yıkıcı davranışlarda bulunma, çabuk sinirlenme ve aşırı ağlama davranışlarında da bir artışa neden olduğunu ve teknoloji bağımlılığını arttığını ortaya koymuştur. Bu kapsamda araştırmanın sonuçları konuya ilişkin yapılan diğer çalışmalarla benzerlik göstermektedir. Son olarak; çalışmanın sosyal süreçler temasına ilişkin başka bir sonucuna göre ise bu süreçte çalışan ve çalışmayan annelerin çoğunun çocuklarını dışarı çıkarma, oyunlar/etkinlikler ve arkadaş/aile buluşmaları yoluyla çocuklarının sosyalleşmesini desteklemeye çalıştıklarını belirttikleri görülmektedir. Buna ilişkin katılımcılar pandemi döneminde çocukları dışarı çıkamadığı için oyun ihtiyaçlarını evde birlikte oynayarak karşılamaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Bu ifadeye bakıldığında ebeveynlerin çocuklarının oyun oynamasını sosyal bir ihtiyaç olarak algıladıkları görülmektedir. Ayrıca katılımcılar pandemi döneminde insanların dışarıya daha az çıktığı vakitlerde çocuklarını hava almaları için dışarı çıkarttıklarını ifade etmişlerdir. Bunun yanında katılımcıların pandemi döneminde çocuklarını birkaç arkadaş ve aile üyesiyle buluşturduklarını ve böylece çocuklarının sosyalleşme ihtiyacını karşılamaya çalıştıklarını belirttikleri gözlemlenmektedir.

Araştırmanın pandemi döneminde rol ve sorumluluklar temasından elde edilen sonuçlara bakıldığında çalışan annelerin çoğu uzaktan eğitim sürecinde çocuklarına destek olmaya çalışarak, pandemi sürecinde daha çok öğretmen rolünün arttığını, çalışmayan annelerin çoğu ise pandemi döneminde daha çok çocukları ile birlikte evde olmalarından dolayı mutfak, temizlik, çocuk bakımı gibi konularda sorumluluklarının arttığını, bu sürecin ev hanımı rolünde kendilerine daha çok rol ve sorumluluk yüklediğini ifade etmişlerdir. Ayrıca üstlenilen rol ve sorumluluklardaki artış nedeniyle yorulma/yıpranma yaşadıklarını ve kendilerini yetersiz hissettiklerini belirttikleri gözlemlenmektedir. Araştırmadan elde edilen bu bulgular araştırmanın diğer sonuçlarını destekler niteliktedir. Çalışmada pandemi döneminde hem çalışan hem de çalışmayan annelerin eğitim, bakım ve sosyal süreçlerde çeşitli güçlükler yaşadıkları belirlenmiştir. Bu süreçte çalışan ve çalışmayan annelerin aynı anda çocuklarının eğitimini destekleme, ev işleriyle ve çocuklarının bakımlarıyla ilgilenme, çocuklarının sosyalleşme ve evde vakit geçirmelerini sağlama gibi pek çok farklı konuda rol ve sorumluluk almasının, annelerde yorulma/yıpranmaya neden olduğu düşünülmektedir. Alan yazına bakıldığında ilkel toplumlardan bu yana çocuğun bakımı ve ev işleri konusunda birinci sorumluluğun anneye ait olduğuna dair geleneksel normlar karşımıza çıkmaktadır (Connel, 1998; Seçer, 2015). Özellikle de annelerin çalışma hayatında aktif olarak yer alması ile birlikte çocuk bakımı ve ev işlerindeki sorumlulukların yanında iş yaşamındaki sorumlulukların da annelere eklenmesine neden olmuştur (Karaca Çakınberg, 2011 s.33). Bu kapsamda yapılan çalışmada pandemi sürecinin annelerin rol ve sorumluluklarında bir artışa neden olabileceği beklenen bir durumdur. Hem çalışan hem de çalışmayan annelerin mevcut durumda hali hazırda var olan annelik, ev hanımı ve iş yaşamındaki çeşitli rollerine, pandemi sürecinin yeni sorumluluklar eklediği ve bu durumun annelerin iş gücünün artmasına yol açtığı düşünülmektedir.

Çalışmadan elde edilen sonuçlara bakıldığında çalışan ve çalışmayan annelerin pandemi sürecinde eğitim, bakım ve sosyal alanlarda çeşitli güçlükler yaşadığı ve bu güçlüklerin annelerin rol ve sorumluluklarını arttırdığı görülmektedir. Bu kapsamda elde edilen sonuçlar doğrultusunda bazı önerilere ver verilmiştir. Özellikle pandemi döneminde ailelerin ihtiyaç duyduğu konularda Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı çeşitli birimlerde çalışan alan uzmanları tarafından aile destek eğitim programlarının oluşturulması ve uygulanması önerilmektedir. Devletin ilgili kurumları tarafından aileler ile uzaktan eğitim yoluyla düzenli aralıklarla bilgilendirici toplantılar yapılarak ebeveynlere pandemi, pandemi sürecinin çocuklar ve ebeveynler üzerindeki etkileri gibi konularda nasıl bir yol izleyeceklerine dair bilgi verilmesi ve rehberlik edilmesi önerilmektedir. Ayrıca çalışmadan elde edilen diğer bir sonuca bakıldığında pandemi sürecinde çalışan ve çalışmayan annelerin evde çeşitli etkinlikler aracılığıyla çocuklarının eğitimlerini desteklemeye çalıştıkları görülmektedir. Bu kapsamda ebeveynlerin çocuklarının eğitimlerini destekleyebilmek adına uzmanlar tarafından sürece ilişkin kapsamlı eğitim setleri hazırlanarak ailelerin bu setlerden yararlanmalarının sağlanması önerilmektedir. Ayrıca bu süreçte uzmanlar tarafından içerisinde çeşitli etkinliklerin ve bu etkinliklerin nasıl uygulanabileceğine dair açıklamaların ve videoların yer aldığı internet uygulamalarının geliştirilmesi ve ailelerin kolaylıkla bu uygulamalara erişimlerinin sağlanması önerilmektedir. Tüm bu önerilere ek olarak, yapılan bu çalışmanın sadece çalışan ve çalışmayan anneler ile gerçekleştirilmiş olmasından dolayı gelecekte yapılacak olan çalışmaların çocuğa bakım veren diğer bireylerin de dahil edilerek gerçekleştirilmesi önerilmektedir. Son olarak, pandemi sürecinin çocuklar ve ebeveynler üzerindeki etkilerinin ve bu etkilerin kalıcılığının incelenmesi açısından boylamsal çalışmaların yapılması önerilmektedir.

5. Etik Beyanı

Bu araştırma etik kurallara uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın etik kurul izni Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Etik Kurulu'nun 30.12.2020 tarihli 13 sayılı toplantısında alınan 3 nolu karar ve E-54674167-050.01.04-198 sayılı yazısı ile alınmıştır.

6. Çıkar ve Katkı Beyanı

Bu çalışmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır. Yazarlar tarafından araştırmaya eşit oranda katkı sağlanmıştır.

Kaynakça

- Akoğlu, G., & Karaaslan, B. (2020). COVID-19 ve izolasyon sürecinin çocuklar üzerindeki olası psikososyal etkileri. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5(2), 99-103.
- Aktaş, Y. (1997). Çalışan anne ve çocuğu. *Yaşadıkça Eğitim*, 36, 7-11.
- Altınay, D. (2012). *Çalışan ve çalışmayan annelerin başa çıkma tutumları ve çocuk yetiştirme tutumları arasındaki farklılıkların incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Altuntaş Yılmaz, N. (2020). Yükseköğretim kurumlarında Covid-19 pandemisi sürecinde uygulanan uzaktan eğitim durumu hakkında öğrencilerin tutumlarının araştırılması: Fizyoterapi ve rehabilitasyon bölümü örneği. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 3(1), 15-20.
- Aslan, R. (2020). Tarihten günümüze epidemiler, pandemiler ve Covid-19. *Göller Bölgesi Aylık Ekonomi ve Kültür Dergisi*, 8(85), 35-41.
- Başaran, M., & Aksoy, A. B. (2020). Anne-babaların korona-virüs (covid-19) salgını sürecinde aile yaşantılarına ilişkin görüşleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(71), 668-678.
- Beyenal, S. (2019). Kamuda çalışan annelerin ev, iş ve sosyal yaşamı üzerinde etkili olan dinamikler. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 228-240.
- Brooks, S. K., Webster, R. K., Smith, L. E., Woodland, L., Wessely, S., Greenberg, N., & Rubin, G. J. (2020). The psychological impact of quarantine and how to reduce it: Rapid review of the evidence. *The Lancet*, 395, 912-920.
- Bulca Karadem, F. (2020). *Sağlık çalışanlarında covid korkusunu belirleyen psikiyatrik değişkenlerin incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Çınar, F., & Özkaya, B. (2020). Koronavirüs (COVID-19) Pandemisinin medikal turizm faaliyetlerine etkisi. *Sağlık ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 35-50.
- Dalton, L., Rapa, E., & Stein, A. (2020). Protecting the psychological health of children through effective communication about COVID-19. *The Lancet Child and Adolescent Health*, 4(5), 346-347.
- Gadermann, A. C., Thomson, K. C., Richardson, C. G., Gagné, M., McAuliffe, C., Hirani, S., & Jenkins, E. (2021). Examining the impacts of the COVID-19 pandemic on family mental health in Canada: findings from a national cross-sectional study. *BMJ Open*, 11(1), e042871.
- Ghosh, R., Dubey, M. J., Chatterjee, S., & Dubey, S. (2020). Impact of COVID-19 on children: special focus on the psychosocial aspect. *Minerva Pediatrica*, 72(3), 226-235.
- Karaca Çakınberk, A. (2011). *İşte kadın olmak*. Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Kimura, M., Kimura, K., & Ojima, T. (2021). Relationships between changes due to COVID-19 pandemic and the depressive and anxiety symptoms among mothers of infants and/or preschoolers: a prospective follow-up study from pre-COVID-19 Japan. *BMJ Open*, 11(2), e044826.
- King, D. L., Delfabbro, P. H., Billieux, J., & Potenza, M. N. (2020). Problematic online gaming and the COVID-19 pandemic. *Journal of Behavioral Addictions*, 9(2), 184-186.
- Kocabıyık, O. O. (2016). Olgubilim ve gömülü kuram: Bazı özellikler açısından karşılaştırma. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 55-66.
- Koç, D. (2016). *0-5 yaş döneminde çocuğun sosyalleşme sürecinde çalışan anne ile çalışmayan annenin rolü: Gümüşhane örneği*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

- Kuckartz, U., & Rädiker, S. (2019). *Analyzing qualitative data with MAXQDA: Text, audio and video*. The USA: Springer.
- Kundu, B., & Bhowmik, D. (2020). Societal impact of novel corona virus (COVID-19 pandemic) in India. DOI: [10.31235/osf.io/vm5rz](https://doi.org/10.31235/osf.io/vm5rz)
- Kurt Demirtaş, N., & Sevgili Koçak, S. (2020). 2-6 yaş arasında çocuğu olan ebeveynlerin bakış açısıyla covid-19 salgın sürecinin değerlendirilmesi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(6), 328-349.
- Malay, D. S. (2020). COVID-19, pandemic and social distancing. *The Journal of Foot & Ankle Surgery*, 59(3), 447–448.
- Nicomedes, C. J., & Avila, R. (2020). An analysis on the panic of filipinos during COVID-19 pandemic in the Philippines.
- Pisano, L., Galimi, D., & Cerniglia, L. (2020). A qualitative report on exploratory data on the possible emotional/behavioral correlates of Covid-19 lockdown in 4-10 years children in Italy. *PsyArXiv Preprints*. DOI: <https://doi.org/10.31234/osf.io/stwbn>.
- Seçer, H. Ş. (2010). Çalışan anneler ve çalışan annelere yönelik ayrımcılık. İzmir: Altın Nokta Basım Yayın.
- Seçer, H. Ş. (2015). Çalışan anneler ve çalışan annelere yönelik ayrımcılık. O. Sürgevil Dalkılıç (Ed.), *Çalışanne-kadın akademisyenlerin kaleminden çalışma yaşamında annelik içinde*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Spinelli, M., Lionetti, F., Pastore, M. & Fasolo, M. (2020). Parents' stress and children's psychological problems in families facing the COVID-19 outbreak in Italy. *Frontiers in Psychology*, 11:1713.
- Timurturkan, M. (2020). Özel sektörde çalışan yönetici kadınların annelik anlatıları: Deneyimler, beklentiler ve annelik ideolojileri. *İnsan ve Toplum*, 10(1), 107-143.
- Tüba (2020). Covid-19 pandemi değerlendirme raporu. Ankara.
- World Health Organization (WHO) (2020). Coronavirus. https://www.who.int/health-topics/coronavirus#tab=tab_1.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yüksek Usta, S., & Gökcan, H. N. (2020). Çocukların ve annelerinin gözünden Covid-19. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 6(2), 187-206.